
Хададова Марина (*Житомир*)

МАТЕРІАЛЬНА КУЛЬТУРА ТА РЕМЕСЛА ДРЕВЛЯН В IX–X СТ.

Древлянська археологія, як окремий напрямок досліджень, визначилася відносно недавно. В давньоруських літописах древляни згадуються у зв'язку з подіями IX–X ст., у контексті протистояння з київськими князями Олегом та Ігорем та остаточного їх підкорення княгинею Ольгою. Остання згадка про древлян в Іпатіївському літописі датується 1158 роком. Літописи не дають уявлення про рівень розвитку древлянських племен, або містять інформацію, яка представляє їх дикунами, які «живях у звер'їм образом». Однак результати археологічного вивчення пам'яток повністю спростовують ці оповіді, що мали на меті принизити древлян як небезпечних конкурентів Києва.

Визначити коло археологічних пам'яток, пов'язаних з літописними древлянами, намагались В. Антонович, В. Хвойка, І. Русанова, П. Толочко, П. Третьков, М. Кучера. Але в повному об-

сязі це вдалося Б.Звіздецькому, якого, власне, і вважають основоположником древлянської археології. Результати його археологічних досліджень дозволили визначити племінну територію древлян, хронологію і типи древлянських городищ, облаштування оборонних споруд. Дослідження древлянських старожитностей в подальшому проводили учасники Житомирської археологічної експедиції ІА НАН України під керівництвом А.Петраускаса. Знахідки, отримані під час археологічних розкопок 2007–2019 рр., дають уявлення про розвиток ремесел та побут жителів древлянських ґрадів.

Показовим для розвитку будь-якого середньовічного суспільства є металургія та гончарне виробництво. Наявність металургійних комплексів фіксувалась на древлянських городищах в Малині, Звяголі, Райках, Колодяжному, Іскоростені та ін. З пам'яток на території Житомирської області походить велика кількість залізних виробів місцевого виробництва, а також шпаків та криць.

Центрами гончарного виробництва довгий час вважався Київ та найближчі до нього поселення, зокрема Вишгород. З культурного шару городища №1 на території м. Коростеня, який містить виключно матеріали середини X ст., походять зразки кераміки, які у Вишгороді з'являються в шарах початку XI ст. Вірогідно їх творцями були полонені древлянські майстри, що з'явилась у вотчині княгині Ольги після спалення Іскоростеня. Асортимент керамічних виробів — горщики, корчаги, глечики, миски, сковорідки, кубки. В IX–X ст. посуд виготовлявся на ручному гончарному колі, пізніше на ніжному.

Дослідження, проведені на древлянських городищах Житомирщини, зокрема в м. Коростень, дозволяють зробити висновки про доволі високий рівень місцевого ювелірного виробництва та індивідуальні ознаки, притаманні виробам древлянських ювелірів. Такими є золоті та срібні скроневі кільця. Вони виготовлені в техніці лиття по восковій моделі. Складаються з дугоподібної основи з 4–5 променями. В центрі композиції птах з розкритими крилами, або зображення птаха в профіль.

В 2014 році перед напільним валом Північного городища літописного Возв'ятля було знайдено скарб, який містив ювелірні вироби, датовані X ст. У складі скарбу, серед іншого, були скроневі кільця, срібні позолочені сережки волинського типу та намистини, золота лунниця. Всі прикраси виконані в техніці зерні, вірогідно місцевими майстрами.

Але часто вироби місцевих ремісників-кустарів лише наслідували складні ювелірні техніки, спрощуючи їх. Такими, зокрема, є характерні для древлянських пам'яток ювелірні вироби — бронзові намистини з псевдо зерню та штамповані срібні колти з каймою — імітацією філіграні.

Також варто відзначити наявність речей-гібридів. Це речі зроблені місцевими майстрами по іноземним зразкам. Вони частіше побутували дружинному середовищі. Це переважно металеві накладки на пояси, елементи кінської зброї, амулети.

Найбільш поширеними прикрасами були наборні намиста. Самі намистини були як імпортного походження, так і місцевого виготовлення. Привозними є сердолікові намистини кольору мушмула циліндричної або округлої форми, які походили з родовищ Іранського нагір'я, та скляні намистини сірійського походження. Звідти походили і популярні у древлян скляні пронизки синього, жовтого та зеленого кольорів. Із місцевого матеріалу — пірофіліту виготовляли багатогранні намистини округлої форми.

Вироби із пірофіліту були надзвичайно поширені серед древлянського населення. Це пов'язано з наявністю на древлянській території унікального родовища пірофілітових сланців, розташованого на Словечансько-Овруцькому кряжі. Навколо родовища утворилася ціла мережа виробничих поселень, населення яких спеціалізувалось на виготовленні окремих видів виробів із пірофіліту — пряселець, намистин, жорен та ін. Після підкорення древлян кийвські князі взяли під свій контроль і видобуток та обробку пірофіліту, а також продаж готових виробів.

Отже, розвиток ремесел та матеріальна культура древлянських племен перебували на доволі високому рівні та мали значний вплив на сусідні племінні союзи. Наявність на древлянських пам'ятках великої кількості імпортних речей також доводить наявність розгалужених торговельних зв'язків зі Сходом та Заходом.